

Az egyház alkalmazkodása a jelen lelki állapotához.

Tufts II. Jakab chicagói egyetemi tanár terjedelmes cikket irt fenti cím alatt az American Journal of Theology című folyóiratban. Ezt szándékozom rövid kivonatban közölni. Én részemről a cikkben foglaltakat fontos gondolatoknak tartom, a melyek ha a mi elmaradott ipari és kereskedelmi állapotainkat s általában nemzetgazdasági állásunkat nem találják is annyira mint az amerikaiak, annak a ki a fejlődés és haladás eszméivel foglalkozik egy új kijelentés erejével jelennek meg. A gondolatok olyan mozgalmakat és munkásságot tartanak szem előtt, a melyek azonban már nálunk is megkezdődtek.

Ki ne venné észre, hogy a társadalom minden osztálya szervezkedik. Szervezkedik az iparos, a kereskedő, a kigazda, a munkás saját érdekeinek egyesített (collectiv) előmozdítására. A mult és jelen között Tufts két irányban lát lényeges különbséget. Egyik az, hogy az emberek az ipar és kereskedelem előmozdítására csoportosulnak és szervezkednek. Másik az, hogy a tudomány és nevelésügy rohamosan fejlődik s mindinkább alkalmazást nyer a gyakorlati életben. E két változás fogalmunkat három dologra nézve lényegesen átalakította. És pedig átalakította

- a) az egyén értékéről,
- b) az igazságosságról és
- c) a tudományos vizsgálódásról való fogalmunkat.

I.

a) *Változás az egyén értékének fogalmában.*

Az egyén értéke a collectiv nemzetgazdasági szervezkedés és a gépek terjedése következtében ma fenyegetve van. A nemzetgazdasági fejlődés e neme éppen mint a politikai szervezkedés, a haladásnak a követelménye. De miként a politikai szervezet sokszor

alakult zsarnoksággá s fenyegette az egyéni szabadságot, úgy alakulhat a nemzetgazdaságban a collectiv működés erkölcsi veszteséggé. Az egyesült tömegben az egyéni felelősségérzet csökken, úgyszólván az egyén belevész a tömegbe. A gépek tisztán pénzszerzési célból már nem egyszer dolgoztattak erőn felül nőket és gyermekeket. S még az a különös sajátsága is meg van e collectiv rendszernek, hogy az egyén vajmi keveset tehet ellene.

Az egyén értékét meg kell menteni. E végből bizunk benne, hogy az ipar és kereskedelem e collectiv szervezeteit olyan egyének fogják irányítani és vezetni, kiket elsősorban az erkölcsi és szellemi élet előmozdítása érdekel és nem csupán anyagi céloknak állanak szolgálatában.

S mit tehet itt az egyház?

Az előbbi nézetet socialista és individualista egyaránt tiszteli. S valóban ez olyan társadalmi igazság, a melynek vallásos tartalmat kell adnunk. Uralkodó gondolattá kell ezt tenni a kereskedelemben és törvényhozásban. A huszadik százév papjának kötelessége az embereknek megmutatni, hogy lelkük, egyéni értékük s igazi életük mi ma és mi lehet a jelenlegi viszonyok között.

b) Változás az igazságosság fogalmában.

Az igazságosság régen azt jelentette, hogy az egyén és birtoka védelmet nyerjen erőszakkal vagy csalással szemben. Mikor az egyén földjét maga művelte s szükségleteit saját kezével előállította, könnyű volt megmondani, hogy az előállított javakból kit mennyi illetett. Az igazságosság akkor jelenthetett egyéni és vagyoni védelmet. De ma egy óriási embertömeg állítja elő a javakat. A munkában résztvesz tőkepezés, munkás, földmives, államférfi, orvos, tanító, bíró és pap s ki tudja megállapítani, hogy az előállított javakból kit mennyi illet meg? Hogy nagyobb igazságosságot érjünk el, a nemzetgazdaság mozgató elveihez kell fordulnunk. Azt, hogy kit mennyi illet meg a javakból, úgy állapíthatjuk meg, ha megállapítjuk az egyéneknek, szóval a társadalom minden egyes tagjának az értékét. Itt szintén állást kell foglalnunk a socialista és individualista eldöntetlen elmélete között. Ennek eldöntésére mi nem vállalkozhatunk. Azt azonban fel kell tennünk, hogy úgy demokratikus individualista, mint a felvilágosult socialista az igazságosság és jogosság nagy eszméinek alárendeli programját.

Hivatásunk egyik részét teszi, hogy az igazságosságnak ezt a fogalmát hirdessük. S minthogy a demokratikus individualista és a felvilágosult socialista közötti eltérést csak gondos vizsgálódás szüntetheti meg, az egyéni érték és társadalmi igazságosság elveihez a tudományos vizsgálódást kell kapcsolnunk, mely missionk harmadik alkotótényezőjét kell hogy tegye.

c) Változás a tudományos vizsgálódás fogalmában.

A tudományos vizsgálódás a multban legtöbbször valamely dogma elleni polemiát jelentett. Máskor valamely kigondolt igazság elleni romboló kritikát. Ezeket jelentette s nem olyan analitikai módszert, a mely egyenesen és positive az emberi haladást és társadalmi fejlődést szolgálja.

Missiónkat ma teljesen tudományos szellemben kell teljesítenünk. Meg kell állapodnunk abban egyszer s mindenkorra, hogy legegységibb erkölcsi kötelességünk az, hogy a mikor tanulunk, vagy jobban mondva tanulmányozunk, a dolgokat minden oldalról meg kell vizsgálnunk. Ne dogmatizáljunk bizonytalan alapon. Ennek a kötelességnek vallásos tartalmat kell adnunk. Az őszinte tudós csak arra jút, hogy magában a vizsgálódás folyamatában isteni vezérét, lelkiismeretét követi, s ez megszenteli a tudományt s őszintévé teszi a vallást. Professor Mead az amerikai telepítvényesek közötti társadalmi munkás és a szószék feladata között a következő megkülönböztetést teszi. A telepítvényesek között dolgozó reformator feladata az, hogy a jó és rossz fogalmairól helyes erkölcsi ítéletet formáljon; a szószék feladata pedig az, hogy az embereket a jó követésére inspirálja. Az alsó néposztálynál nekünk is hibás fogalmakat és ítéleteket kell megváltoztatnunk, míg az intelligensebb osztályt, ki helyes fogalmakkal bir, azoknak követésére, gyakorlati élésére kell ösztönöznünk. Itt már nem kell mondanunk, hogy ez vagy amaz helyes, hacsak az nem oly világos, hogy bárki megértheti, hanem a lelkiismeretre kell szüntelen utalnunk.

II.

Második kérdésünk az, hogy miként alkalmazkodjék az egyház e pszichológiai változásokhoz?

A mi célunk nem vallás nélküli nemzetgazdasági értekezés. Mi alapos változást látunk ez iránti magatartásunkban. S ha a szónok

olyan vallásos igazságot akar hirdetni, melynek a gyakorlati életre hatása van, olyanná kell azt tenni, mely a tudományos és nemzetgazdasági fejlődésre és haladásra nézve, jelentéssel bír. Hogy a szónok ezt tehesse, ezeket épp oly vallásos tartalommal kell megtöltenie, mint például Amerikában tették a kötelesség és sympathia fogalmaival, a melyeknek vallásos jelentésük van. Tudniillik arra, hogy valaki a vallásra csak gondolhasson is, legegyszerűbb belépő jegy az, hogy pontos kötelességteljesítő és emberszerető ember legyen. Én már talán öntudatlanul régen ebben a meggyőződésben élek. S a kik figyelmen kívül hagyják a kötelességteljesítés és emberszeretet szentségét, azokat nagy modern hipokritáknak tartom.

Istenről való fogalmunkat meg kell bővítenünk! Az idők a többek között két istenfogalmat hoztak elő. Egyik a régi Izraelben kifejlődött Úr fogalom. E szerint Isten az emberek korlátlan ura, zsarnoka. Másik a rokonsági fogalom. E szerint Isten a mi Atyánk. Lelkünk lényegében ugyanaz, mi a világ fejlődésében élő Istené. Mi Istennek munkatársai, gyermekei vagyunk. A középkor, mint a római birodalom követője, természetesen az Úr fogalmát fogadta el.

A mult százév tendenciája az volt, hogy az Úr fogalmát az Atya fogalmára vigye át. Hogy Isten a mi mennyei Atyánk. Hogy az emberek testvérek. Ez a fogalom aztán először előtérbe tolta a családi élet s később a politikai élet fontosságát.

De miként bővítsük ki Istenről és a vallásos tapasztalatról való fogalmunkat? Úgy, hogy az egyéni érték, az igazságosság s tudományos vizsgálódás fogalmait mint vallásos tartalommal teljes fogalmakat használjuk annak meghatározására a mi isteni, a mi vallásos. És ne úgy használjuk ezeket, mint a melyeknek egy feltételes főhatalom nélkül jelentésük nincsen. Az élő Isten, a ki jelentett Urat és Atyát, a mai nemzedéknek jelentse annak az életnek a forrását és inspirálóját, a melyet mi a legmélyebb értelemben lelki életnek nevezünk. A kezdődő egyház a Logos fogalmával kora philosophiájának vallásos tartalmat adott. Ha a mai szószék tud úgy építeni, akkor az olyan fókuszokká teheti a tudományos és társadalmi lelkiismeretet, melyek tüzükkel állandóan élesztenek egy erősebb és életbenjáróbb hitet.

S ha megállapítottuk e változást, hogy a tudományos vizsgálódás, az egyéni érték és társadalmi igazságosság már magukban az istenség lényegének attributumai és nem levezetett járulékaik, más fogalmakat is át kell alakítanunk. A hit például a vallásos vizsgálódás

lódás szempontjából, nem valamely meghatározott értéknek és igazságnak az elfogadását jelentené. Jelentené a léleknek azt a bátor elhatározását, mely szerint a dolgok vizsgálatába bele meri dobni magát s attól sem irtózik, ha új fogalmakat kell alkotnia. A hitelenség pedig jelentené azt a félelmet, hogy ez, a miben élünk, nem szellemi világegyetem, vagy pedig jelentene olyan apáthiát, mely kizárja annak lehetőségét, hogy az emberi lélek egy járatlan világba még léphet. Az egyéni érték és társadalmi igazságosság szempontjából a hitelenség nem volna egyéb, mint abba való belenyugvás, hogy „az élet törvénye csupán a létért való küzdelem“

A hit azt a meggyőződést jelentené, hogy azok felett a körülmények felett győzedelmeskedhetünk, a melyek a lélek életét elmeríthetik vagy elolthatják. Hogy az emberi léleknek nagyobb igazságokban lehet része, mint a mit a világ eddig látott. Nagyobb igazságokban lehet része, mint a mit a szívnek és léleknek kigondolni hatalmában áll. Az igazi vallásos hit olyan isteni eseményben való bizalom, a mely sokkal nagyobb annál, semhogy szemléltetni lehetne abból, a mi volt — vagy a mi van.

E hit már itt van a földön. A szószék feleljen arra, hogy segítségére lehet-e annak az, a mit a történelem tanúságai nyújtanak? Hogy megtudja-e a vallás azt a kibővítést adni, melyre szüksége van minden intézménynek, ha „nem egy elviselt esontváz börtöne“, hanem a lélek hajléka vagy temploma akar lenni?

KISS SÁNDOR.

KÜLÖNFÉLÉK.

Dr. Hale Everett Edward. Az amerikai Senatus házán jun. 10.-én gyászjelvény volt felvonva. Egy nagy veszteséget jelzett e gyász, Dr. Hale, a senatus papjának elhunytát. Bostonban, a Dr. Channing városában született. 1846-ban kezdte pályáját. Papsága s irodalmi munkássága a nemzet nagyjai közzé emelték. Emerson, Longfellow barátja. Költemények szerzője s „Egy száz év memoirjai“-nak írója. 1899.-ben a Senatus papságával tisztelik meg, s a közvélemény e mellett a „grand old man“ nevezettel. Neve az amerikai unitarius egyház s a nemzet történelméé.

A brit és külföldi unitárius társulat Londonban pünköst hetében tartotta meg évi gyűlését. A választmány jelentéséből örömmel vették tudomásul, hogy az Ausztráliában Wellingtonban ezelőtt három évvel alakult unitarius gyülekezet már templomot is építtetett. A társulat Indiából és Japánból segélyezett ez évben tanulókat az oxfordi theol. intézetben. Ujabbán Délafrikából, Olaszországból jelentkezett tanuló, sőt Törökországból is. Az ifjú törökpárt összeköttetést keres a szabadelvű kereszténységgel. A társulatnak évi bevétele mintegy kétszázezer korona volt, miből nagyobb összegeket fordított gyülekezetek segélyére, templomok építésére és a vallási irodalom pártolására. Elnöknek újra megválasztották Harrison Jánost, ki buzgó működésével elég jogzimet szerzett az újraválasztásra. Az istentiszteletet, melyet Dr. Carpenter Estlin József végzett, a portland-streeti templomban tartották, abban a történelmi nevezetességű templomban, melyet 1833-ban Tagart Eduard alapított, s melyben utána Tayler János és Dr. Martineau Jakab hirdették a tisztult kereszténység ígét. Ez ünnepélyes istentisztelettel a portland-streeti templom bezárul, mert a gyülekezet egy nagyobbbat épít egy más alkalmas helyen. A gyűlésnek voltak külföldi vendégei is; Ameriká-